



**Akademia
Obrony
Narodowej**

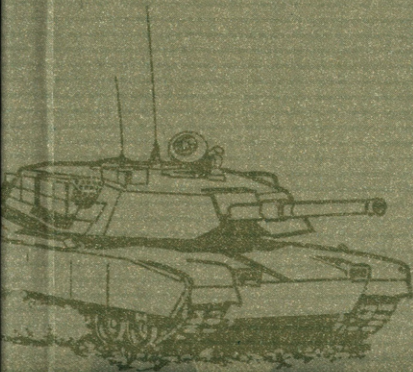
AON 5504/2003

Jacek Joniak

SZTUKA WOJENNA
Podstawowe kategorie i ich interpretacja

55839

Warszawa 2003



AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

ZAKŁAD SZTUKI OPERACYJNEJ

AON 5504/03

Jacek Joniak

SZTUKA WOJENNA

PODSTAWOWE KATEGORIE I ICH INTERPRETACJA



55839

WARSZAWA 2003

Niniejsze studium operacyjne przeznaczone jest głównie dla studentów magisterskich studiów uzupełniających, prowadzonych na Wydziale Wojsk Lądowych AON.
Może być również wykorzystywane na innych studiach i kursach.



SPIS TREŚCI

Wstęp.....	5
1. Istota sztuki wojennej.....	7
2. Struktura sztuki wojennej.....	12
3. Istota, treść oraz charakterystyka wybranych kategorii sztuki wojennej.....	20
4. Czynniki determinujące kierunki rozwoju sztuki wojennej.....	29
Zakończenie.....	34
Literatura.....	35
Załączniki	37

WSTĘP

Zasadniczym przedmiotem zainteresowania sztuki wojennej jest niewątpliwie wojna i walka zbrojna. Poznanie prawidłowości i zasad wojny od zamierzonych czynów jest głównym tematem dociekań nie tylko teoretyków i praktyków wojskowych, ale także uczonych wielu innych dziedzin. Wielkie umysły każdej epoki w dziejach świata zajmowały się badaniem sposobów prowadzenia walki zbrojnej i opracowaniem sposobów jej skutecznego zastosowania w kolejnych konfliktach. Te z kolei zmieniały się i stale podlegają przemianom, wraz z postępem cywilizacji.

Tematyka sztuki wojennej znajduje się także, ze zrozumiałych względów, w programie studiów w Akademii Obrony Narodowej, najwyższej rangą uczelni kształcącej kadre oficerską i kierowniczą na potrzeby obronności. Zakres tej problematyki jej systematycznie wzbogacany o nowe zagadnienia i problemy.

Niniejsze studium zawiera podstawową wiedzę z zakresu sztuki wojennej i jest materiałem pomocniczym do zajęć realizowanych zgodnie z określonym programem studiów. Jest przeznaczony dla studentów studiów magisterskich, dyplomowych, podyplomowych, kursów specjalistycznych Akademii Obrony Narodowej oraz dowódców i oficerów sztabów profesjonalnie zajmujących się sztuką wojenną na różnym szczeblu. Została tu podjęta próba wybrania, w miarę obiektywnie najważniejszych poglądów różnych teoretyków zarówno tych sprzed wieków jak i współczesnych. Niniejsze studium ma służyć jako pomoc w studiowaniu i zgłębianiu podstaw sztuki wojennej. Wiedza zawarta w tym opracowaniu nie jest oczywiście ani wiedzą zamkniętą, ani też wyczerpującą całą złożoność sztuki wojennej. Może ona, co najwyżej stanowić wprowadzenie do poszerzonego studiowania tych zagadnień w czasie seminariów, rozpatrywania ich praktycznych aspektów w czasie ćwiczeń, czy też dyskusji podczas kolokwium. Nie jest zamiarem autora ostateczne uporządkowanie kwestii pojęciowych i terminologicznych, a w rezultacie tego przyjęcie w miarę jednolitej konwencji terminologicznej, spójnej bazy pojęciowej. Z pewnością szersze spojrzenie w czasie studiowania problemu pomogłoby w formułowaniu wniosków i kształtowaniu własnej opinii. Te studium w odczuciu autora jest swoistym w rodzaju kierunkowskazem dla dalszych dociekań.

Studium składa się z czterech rozdziałów. Dodatkowo na końcu znajdują się schematy w formie załączników, które są bezpośrednio związane z treścią przedstawianą we wspomnianych rozdziałach.

W pierwszym rozdziale została ogólnie scharakteryzowana sztuka wojenna, jej istota i przedmiot zainteresowania. Ponadto przedstawiono ją jako dyscyplinę naukową. Kolejny rozdział jest poświęcony strukturze sztuki wojennej i charakterystyce poszczególnych działów. W trzecim rozdziale zostały zasygnalizowane zasadnicze kwestie związane z podstawowymi kategoriami sztuki wojennej, poprzez zaprezentowanie poglądów wybitnych znawców w tym zakresie. Ostatni rozdział opisuje uwarunkowania, jakie wpływają na rozwój sztuki wojennej.

Na końcu każdego z rozdziałów znajdują się pytania z zakresu poruszanego obszaru, które powinny umożliwić studentom dokonanie samokontroli poziomu zrozumienia i opanowania treści, a także zainspirować ich do dalszego zgłębienia tematu.

1. ISTOTA SZTUKI WOJENNEJ

Rozważania o sztuce wojennej należy rozpocząć od sprecyzowania jej problematyki. Niemal każdy teoretyk wojskowy w swoich opracowaniach czy rozprawach naukowych określa istotę sztuki wojennej w inny sposób. Przyczyną tego jest to, że sztuka wojenna jest wyjątkowo złożona, budząca od najdawniejszych czasów szerokie zainteresowanie człowieka, stanowiąca w przestrzeni wieków, a zwłaszcza obecnie, przedmiot głębokich dociekań studiów i badań naukowych. Sztuka wojenna skupia w sobie szerokie spektrum wzajemnych i przeciwstawnych związków przyczynowo-skutkowych niemal z każdej strefy działalności człowieka. Szczególnie zaś mocno jest ona związana i uzależniona od polityki, ekonomii, nauki i techniki.

Podstawowym przedmiotem zainteresowania sztuki wojennej jest walka zbrojna. W *Małej Encyklopedii Wojskowej* sztukę wojenną określa się jako „dziedzinę wiedzy i umiejętności dotyczących przygotowania i prowadzenia walki zbrojnej”.¹ Kazimierz Nożko, którego poglądy miały wielki wpływ na rozwój polskiej myśli wojskowej oraz praktyki dowodzenia, w swoich rozważaniach traktował sztukę wojenną jako główną i zasadniczą dyscyplinę w systemie nauki wojennej. Twierdził, że sztuka wojenna stanowi teorię i praktykę obronnego przygotowania kraju oraz przygotowania i skutecznego wykorzystania materialnych, naukowych, moralnych i militarnych możliwości państwa (koalicji) do realizacji określonych celów i zadań taktycznych, operacyjnych i strategicznych nakreślonych przez politykę².

Interesująca jest również interpretacja Franciszka Skibińskiego, według której sztuka wojenna to *kompletny aglomerat teorii i praktyki, całej wiedzy i wszystkich czynności mających na celu wszechstronne przygotowanie kraju i jego sił zbrojnych do wojny oraz prowadzenia działań wojennych na wszystkich szczeblach dowodzenia*³.

W latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku Stanisław Koziej definiuje ją jako *teorię i praktykę zbrojnych działań wojennych. W tym sensie termin „sztuka wojenna” ma dwa znaczenia. W jednym oznacza naukę, dyscyplinę naukową, właśnie ową teorię, której przedmiotem badań jest problematyka przygotowania i prowadzenia zbrojnych działań wojennych, w drugim zaś oznacza praktyczne postępowanie*

¹ *Mała Encyklopedia Wojskowa*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1971.

² K. Nożko, *Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1973, s. 49.

³ F. Skibiński, *Rozważania o sztuce wojennej*, WIH, Warszawa 1990, s. 87.

dowództw i wojsk w zakresie przygotowania i prowadzenia tych działań. Tego rodzaju binarność pojęciowa dotyczy oczywiście nie tylko sztuki wojennej jako całości, ale także wszystkich jej trzech działów, tj. strategii, sztuki operacyjnej i taktyki⁴.

Na podstawie wyżej wymienionych definicji można zauważyć, że sztuka wojenna ma dwa aspekty: teoretyczny i praktyczny. Sztuka wojenna jako praktyczna działalność była, można powiedzieć zawsze przedmiotem refleksji teoretycznej. Z biegiem czasu działalność teoretyczna stawała się coraz bardziej złożona i bogata w treści oraz w metodach jej prowadzenia. Tak ukształtowała się nauka, w tym także nauka o walce zbrojnej, czyli właściwa teoria sztuki wojennej, będąca główną częścią nauk wojskowych⁵.

W tym miejscu należy umiejscowić sztukę wojenną w systemie nauk. Powszechnie uznaje się, że nauka jest przede wszystkim działalnością badawczą prowadzona do poznania badanego fragmentu rzeczywistości, do wiedzy naukowej o nim i do ustalenia reguł działań praktycznych, określających sposoby wykorzystania uzyskanej wiedzy naukowej, które to reguły są także częścią wiedzy naukowej. Istotą nauki jest tworzenie i upowszechnianie wiedzy naukowej. Stosownie do tego naukę można przedstawić jako całość składającą się z dwóch wzajemnie sprzężonych elementów: działalności naukowej i wiedzy naukowej. Najbardziej wartościowe w nauce są teorie, gdyż zawarta w nich wiedza ma (powinna mieć) najwyższy stopień prawdziwości. Teorię danej dyscypliny tworzą terminy (pojęcia), zasady, tezy, prawa, twierdzenia i inne wiarygodne (sprawdzone) określenia i ustalenia. Ważne jest, zatem, aby w działalności naukowej mającej na celu wzbogacanie teorii, uwzględnić jej specjalistyczny zakres i ogólne prawidłowości postępowania naukowego⁶.

Nauki wojenne to system dyscyplin i specjalności naukowych, których przedmiotem badań jest wojna – procesy, zjawiska związane z wszechstronnym przygotowaniem i prowadzeniem wojny, a także zapobieganiem jej⁷. Natomiast nauki wojskowe, które są częścią nauk wojennych to system nauk, których przedmiotem są

⁴ S. Koziej, *Podstawy sztuki wojennej*, AON, Warszawa 1992, s. 7.

⁵ S. Koziej, *Podstawy i zasady sztuki wojennej*, AON, Warszawa 1993, s. 35.

⁶ Tamże, s. 36; J. Kalinowski w: M. Huzarski (red.), *Taktyka ogólna wojsk lądowych*, AON, Warszawa 2001, s. 11.

⁷ Nauki wojenne to zbiór nauk badających procesy tworzenia i wykorzystania potencjału dla zapobiegania wojnie, a w razie konieczności jej przygotowania i prowadzenia. Por. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 1996.

Nauka wojenna bada prawa walki zbrojnej w ścisłym tego słowa znaczeniu, opracowuje zagadnienia teorii sztuki wojennej, stanowiącej główną treść nauki wojennej, bada sprawy organizacji, rozwoju i szkolenia sił zbrojnych, ich technicznego wyposażenia, a także dokonuje analizy nagromadzonego doświadczenia. Por. W. Sawkin, *Podstawowe zasady sztuki operacyjnej i taktyki*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1974, s. 78.

sily zbrojne – procesy i zjawiska związane z ich tworzeniem oraz wszechstronnym przygotowaniem⁸. Nauki wojskowe są obecnie uznawane jako dziedzina naukowa, a teoria sztuki wojennej, mieszcząca się w jej ramach, stanowi dyscyplinę naukową⁹ dzielącą się na specjalności: strategię, sztukę operacyjną i taktykę.

W świetle przedstawionych powyżej twierdzeń można wywnioskować, że sztuka wojenna jako teoria wchodzi w skład nauki wojennej i stanowi jej część najważniejszą. Bada ona zjawiska wojny w aspekcie działań wojennych, wykrywa właściwe im obiektywne prawidłowości, formułuje prawa i na ich podstawie ustala zasady; zajmuje się badaniem sposobów form prowadzenia działań wojennych różnej skali. Powstawanie teorii w ramach sztuki wojennej nie różni się od procesu formułowania teorii w obszarze nauki.

Pogląd taki oprócz wyżej wymienionych teoretyków podziela również F. Skibiński, według którego teoretyczny aspekt sztuki wojennej oznacza przede wszystkim studia nad wszystkimi czynnikami, składającymi się na całość przygotowania i prowadzenia konkretnej (co do czasu, miejsca i przeciwnika) potencjalnej lub aktualnej wojny, kampanii, bitwy. Wynika z tego (i tak się zresztą dzieje), że studia te są czynnością permanentną, prowadzoną nieprzerwanie zarówno w czasie pokoju, jak i w czasie trwania wojny. Końcowe wyniki tych studiów – osiągające mianowicie postać „teorii” – podlegają nieustannym przemianom, zależnym przede wszystkim od przemian zachodzących w wartościach parametrów ognia i ruchu technicznych narzędzi walki (ale również i innych czynników natury ekonomicznej, socjalnej, politycznej itp.)¹⁰. proponował on również, by odrzucić termin „nauka wojenna”, jako termin niezgodny z duchem języka polskiego oraz jako termin nieprecyzyjny, a przyjąć termin „sztuka wojenna”, rozumiejąc go w taki sposób: sztuka, oparta o solidną wiedzę, dostarczoną przez liczne dyscypliny naukowe zarówno specjalne, czysto militarne, jak i ogólne, należące zarówno do kategorii nauk ścisłych, jak i humanistycznych. Zgodnie

⁸ Nauki wojskowe to zbiór nauk badających procesy tworzenia i wykorzystania potencjału wojskowego jako elementu odstraszenia oraz przygotowania i prowadzenia walki zbrojnej. Por. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, dz. cyt.

⁹ Zgola inny pogląd głosi B. Szulc, który twierdzi, że: *sztuka wojenna nie jest nauką. To dwie różne klasy zjawisk. Istnieją wprawdzie nauki teoretyczne w nauce wojennej: nauka o wojnie – to nie to samo co sztuka wojenna. (...) Mówiąc dalej o nauce wojennej, będziemy mieli na myśli poznawanie zjawiska wojen, w którym to zjawisku walka zbrojna stanowić będzie przedmiot zasadniczych dociekań. Mówiąc zaś o sztuce wojennej, będziemy mieli na myśli umiejętności organizowania i prowadzenia walki zbrojnej włącznie z metodami i technikami jej wiedzenia*. Por. B. Szulc, *Nauka i sztuka wojenna na przełomie wieków*, AON, Warszawa 1999, s. 2 i 9.

¹⁰ F. Skibiński, *Rozważania o sztuce wojennej*, dz. cyt., s. 112.

z integralnym atrybutem sztuki, zadaniem sztuki wojennej byłoby jednocześnie rozwijanie istniejących i tworzenie nowych dyscyplin naukowych¹¹.

Tak, więc prawidłowo rozwijająca się na bazie praktyki teoria sztuki wojennej stanowi jednocześnie bardzo ważny czynnik rozwoju – wyprzedza ją, wykracza poza jej bezpośrednie, bieżące potrzeby, ujawnia prawidłowości i tendencje rozwojowe. Spełnia, więc nie tylko funkcję poznawczą, lecz także diagnostyczną, prognostyczną i metodologiczną.

Ze względu na funkcję poznawczą sztuka wojenna służy przede wszystkim celowi nadrzędnemu – zmianie stanu badanej rzeczywistości i przekształcaniu w stan pożądaný przez praktykę wojskową. Jest to dostarczanie wiedzy o wojnie i walce zbrojnej, wykrywając w szczególności prawidłowości rządzące ich rozwojem, ich przebiegiem i wynikami oraz formułując prawa naukowe, a także zasady i reguły praktycznego postępowania. Funkcja diagnostyczna polega na dostarczaniu wiedzy obiektywnej o stanie rzeczy, o właściwościach aktualnego stanu rzeczy. Funkcja prognostyczna natomiast polega na formułowaniu, na podstawie wykrytych prawidłowości rozwojowych, wiedzy o przyszłym stanie rzeczy. W końcu funkcja metodologiczna polega na dostarczaniu wiedzy o środkach i sposobach prowadzenia badań naukowych i korzystania z zasad i reguł praktycznego postępowania.

Z drugiej strony sztukę wojenną postrzega się jako praktyczną umiejętność wszechstronnego przygotowania i prowadzenia walki zbrojnej, we wszystkich wymiarach, a więc strategicznym, operacyjnym i taktycznym wraz z towarzyszącymi jej procesami. Walka zbrojna, a ściślej procesy związane z jej wszechstronnym przygotowaniem i prowadzeniem traktujemy jako przedmiot poznawania nauk wojskowych i praktycznej działalności sztuki wojennej. Aspekt praktyczny polega, więc na wykorzystaniu wyników przeprowadzanych analiz i badań zakresie praktycznej działalności w zakresie szkolenia, organizacji, a także prowadzenia określonych działań. Sztuka wojenna jako praktyka jest umiejętnością przygotowania i organizowania walki zbrojnej oraz kierowania nią przez dowódców sztaby. Jest ona również umiejętnością stosowania optymalnych form i sposobów jej przeprowadzenia w konkretnych warunkach na wszystkich szczeblach. Osiągnięcie celu działań przy możliwie najmniejszych stratach i nakładach środków zależy od mistrzostwa (talentu, zdolności)

¹¹ Tamże, s. 87.

dowódców, ale popartego głęboką wiedzą. Ich umiejętności praktyczne opierają się na znajomości teorii, a także rozwijają ją i wzbogacają.



Pytania:

- 1) W czym wyraża się różnica w teorii i praktyce sztuki wojennej?
- 2) Dlaczego sztukę wojenną zalicza się do sfery naukowej?
- 3) Jakie funkcje spełnia sztuka wojenna?

2. STRUKTURA SZTUKI WOJENNEJ

Podział sztuki wojennej kształtował się i kształtuje przede wszystkim pod wpływem czynników politycznych, ekonomicznych, technicznych, naukowych, społecznych itp. Dawniej, gdy walczące armie były małe, a o rezultacie wojny decydowało jedno starcie, strategia ściśle zazębiała się z taktyką. Wynik wojny zależał głównie od bezpośredniego starcia wojsk. W określonym miejscu i czasie następowało krótkie i szybkie rozstrzygnięcie (bitwy tego okresu trwały kilka godzin), w którym wszelkie działania wojsk były kierowane przez naczelnego wodza (przeważnie sprawującego władzę polityczną). Określał on cel bitwy i ustalał sposób jej przeprowadzenia. Dlatego też, zarówno strategia jak i taktyka były przedmiotem zainteresowania naczelnego wodza.

W początkowym okresie historii wojen rozważania o sposobach pokonania przeciwnika, doświadczenia zbierane podczas walki przekazywane były z pokolenia na pokolenie. Na podstawie gromadzonych doświadczeń wojennych dostrzegano, że prowadzenie walki zbrojnej podlega określonym regułom. Zaczęły się stopniowo kształtować początki o umiejętności prowadzenia walki zbrojnej. Wiedza ta opierała się niemal wyłącznie na doświadczeniach minionych wojen, czerpiąc materiał zwłaszcza z opisów zwycięskich bitew wielkich wodzów, których zdolności były istotnie jednym z ważnych czynników rozwoju sztuki wojennej. W ten sposób kształtowała się praktyka sztuki wojennej, a także początki teorii. W miarę rozwoju społeczeństw starcia zbrojne przybierały coraz bardziej złożoną postać, co skutkowało, że zjawisko wojny i sztuki jej prowadzenia stawało się kwestią badaną i publikowaną w wielu różnorodnych pracach teoretycznych. Pojawiają się próby uporządkowania wiedzy z zakresu sztuki wojennej, ujęcia jej w określone zasady i prawidłowości walki zbrojnej, których umiejętne stosowanie w praktycznych działaniach zapewniłoby sukces. W ten sposób zaczęła się kształtować właściwa teoria prowadzenia działań wojennych. Z czasem działalność teoretyczna człowieka na tym polu stawała się coraz bardziej złożona i wraz z rozwojem nauk przyrodniczych, politycznych i ekonomicznych pojawiły się również załączki sztuki wojennej jako nauki. Zaczęto tworzyć teorie wyjaśniające podstawy i zasady walki zbrojnej, umożliwiające przygotowanie państwa i sił zbrojnych do wojny¹².

¹² M. Wiatr, *Między strategią a taktyką*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1999, s. 13.

Współcześnie wyróżniane są trzy działy sztuki wojennej: strategia, sztuka operacyjna i taktyka. Jednakże, w początkowym okresie sztuka wojenna dzieliła się jedynie na strategię i taktykę. Funkcja strategii sprowadzała się do XIX wieku do przygotowania i prowadzenia wojny jako całości i wykorzystania osiągniętego w niej powodzenia. Taktyka natomiast realizowała cele strategiczne bezpośrednio na polu walki, przede wszystkim w bitwie (jednej lub kilku), lecz czasem także w innych walkach i potyczkach podczas manewrów wojsk przed bitwą generalną mieliśmy już elementy operacji realizowane w ramach strategii i taktyki, ale nie istniały jeszcze nawet załączki sztuki operacyjnej.

Duże znaczenie dla współczesnego postrzegania sztuki wojennej mają poglądy głoszone przez wybitnego teoretyka i praktyka wojskowego Carla von Clausewitza. Uznawał on podział sztuki wojennej na strategię i taktykę, przy tym strategia jest nauką o użyciu bitew do celów wojny, a taktyka – nauką o użyciu sił zbrojnych w bitwie¹³. Warto również przytoczyć pogląd prezentowany przez Henriego Jominiego, według którego sztuka wojenna składa się z pięciu wyraźnie różnych działów: polityki wojny (którą powinni się zajmować raczej mężowie stanu niż żołnierze) oraz czterech czysto wojskowych działów: strategii, następnie wyższej taktyki bitew i walk, a także sztuki inżynierskiej oraz zdobywania i obrony twierdz, a w końcu niższej taktyki. W jego mniemaniu strategia jest sztuką umiejętnego kierowania masami wojsk na teatrze wojny zarówno w celu wtargnięcia na terytorium innego państwa, jak i dla obrony własnego kraju¹⁴.

Przemiany, które nastąpiły w XIX wieku, takie jak ciągły wzrost liczebności wojsk, zwiększanie obszaru objętego działaniami wojennymi i czasu ich trwania, doprowadziły do pojawienia się nowego zjawiska w sztuce wojennej – kilku bitew prowadzonych w pewnym stopniu niezależnie od siebie. Bitwy te prowadzone były najpierw kolejno, a później także równocześnie w różnych miejscach. Również sama bitwa rozpadła się na szereg równoległe lub kolejno występujących starć. W ten sposób doszło do wyraźnego wyodrębnienia walki, bitwy i wojny. Podział sztuki wojennej na strategię i taktykę przestał być tym samym wystarczający. Pojawił się więc termin „operacja” jako odpowiednik dla bitwy¹⁵. Choć operacja jako kategoria sztuki wojennej zaczęła się kształtować w zasadzie w XIX i na początku XX wieku, sztuka

¹³ C. Clausewitz, *O wojnie*, Wydawnictwo „Test”, Lublin 1995, s. 83.

¹⁴ H. Jomini, *Zarys sztuki wojennej*, MON, Warszawa 1966, s. 30.

¹⁵ M. Wiatr, *Między strategią a taktyką*, dz. cyt., s. 32.

operacyjna rodzi się dopiero w XX stuleciu, a nabiera pełnych kształtów na polach bitew drugiej wojny światowej. Charakter i właściwości operacji w rozumieniu współczesnym ugruntowały się więc dopiero podczas I WŚ, a teoretyczne opracowanie, pogłębienie i rozwinięcie jej założeń oraz zasad nastąpiło dopiero później (głównie przez radzieckich teoretyków wojskowych).

W okresie międzywojennym w oficjalnych polskich kołach wojskowych usytuowano operację głównie w sferze strategii, chociaż częściowo także w obrębie taktyki. Ta pierwsza, pozostająca w gestii naczelnego wodza, miała rozstrzygać sprawy celu i zarysu operacji, natomiast druga – pozostająca w kompetencji dowódców związków operacyjnych (armii, grup operacyjnych) – miała się sprowadzać do ustalania sposobów i koordynowania walk związków taktycznych wchodzących w skład związku operacyjnego. Problem ten inaczej interpretowali niektórzy teoretycy wojskowi lub wykładowcy Wyższej Szkoły Wojennej.

Jednym z pierwszych (w 1938 roku), który do polskiej sztuki wojennej wprowadził problematykę operacyjną był Stefan Mossor. W swej fundamentalnej pracy pt.: „Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny” poświęcił on cały rozdział działaniom operacyjnym, które rozumiał jako: *plan współdziałania wszystkich sił dla osiągnięcia jednego celu, zebranie wojsk na wybranych kierunkach, przygotowanie dla nich zapasów żywności i amunicji do kilku – czy kilkunastodniowej bitwy, zorganizowanie łączności na tak wielkich przestrzeniach, zawiązanie walk na wszystkich kierunkach w przewidzianym czasie i wreszcie zgranie tych wysiłków, tych wielu wysiłków w ten sposób, żeby daleki, przewidywany zamiar miał być stopniowo, ale konsekwentnie realizowany*¹⁶. Tak, więc Mossor jako pierwszy w polskiej sztuce wojennej dostrzegł potrzebę wprowadzenia do sztuki wojennej nowego działu, jakim były działania operacyjne.

Strategia, sztuka operacyjna i taktyka to trzy zasadniczo różne części składowe sztuki wojennej, gdzie jak już wspomniano sztuka operacyjna jest niewątpliwie najmłodsza.

Rozważania, zatem należy rozpocząć od **strategii**, która jako dział sztuki wojennej wywiera znaczący wpływ na pozostałe dyscypliny, jakimi są sztuka operacyjna i taktyka. Niemniej jednak nie można rozpatrywać jej w oderwaniu od pozostałych działów, ponieważ wzajemnie się one przenikają. Pojęcie strategii przechodziło i w

¹⁶ S. Mossor, *Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1986, s. 199.

dalszym ciągu przechodzi ewolucję. Właściwy rozwój strategii zaczyna się od Clausewitz, według którego strategia jest przede wszystkim sztuka użycia bitwy do celów wojny. Tak, więc początkowo strategia obejmowała w swej treści wyłącznie kierowanie siłami zbrojnymi.

Wraz z utrwalaniem się przekonania, że wojna nie jest wyłącznie domeną działań militarnych, pojawiają się nowe koncepcje wyodrębniania różnych rodzajów strategii. Tak, więc na przykład Jomini wyróżniał strategię i politykę wojny. Twierdził, że strategia jest sztuką prowadzenia wojny na mapie, sztuka obejmowania całego teatru wojny i obejmuje wszystkie działania, jakie w ogóle toczą się na teatrze wojny¹⁷. Podkreślał on, że *strategia doprowadza armie do decydujących punktów, zapewnia powodzenie bitwie i zawczasu warunkuje jej wynik*¹⁸. Z kolei Liddell Hart, twórca teorii strategii i działań pośrednich, uważał, że strategia to praktyczne zastosowanie środków oddanych do dyspozycji wodza dla osiągnięcia zamierzonego celu¹⁹. W celu odróżnienia sztuki prowadzenia wojny od wymiaru politycznego, wprowadził pojęcie wielkiej strategii, której przedmiotem była wojna w szerokim tego słowa znaczeniu. Z poglądem Jominiego nie zgadzał się również Beaufre nazywając strategię sztuką użycia siły dla osiągnięcia celów wyznaczonych przez politykę²⁰. Użył on pojęcia „strategia totalna”, odnosząca się do szeroko rozumianej wojny, a nie tylko do jej militarnych aspektów.

Warto w tym miejscu przytoczyć pogląd F. Skibińskiego, według którego strategia to *sposób postępowania w przygotowaniu i przeprowadzeniu danej konkretnej wojny, kampanii lub bitwy, obrony i zastosowany przez najwyższe ogniwa władzy państwowej, naczelne dowództwo sił zbrojnych lub naczelne dowództwo danego konkretnego teatru działań wojennych. Strategia jest więc najwyższym działem teorii i praktyki sztuki wojennej*²¹.

Współcześnie strategia jako część sztuki wojennej jest często określana jako strategia wojskowa²². W „Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego” strategia wojskowa to *dziedzina strategii obejmująca tworzenie, rozwój, przygotowa-*

¹⁷ H. Jomini, *Zarys sztuki wojennej*, dz. cyt., s. 79.

¹⁸ Tamże, s. 190.

¹⁹ B.H. Liddell Hart, *Strategia. Działania pośrednie*, Warszawa 1959, s.385-388.

²⁰ A. Beaufre, *Wstęp do strategii. Odstraszanie i strategia*, Warszawa 1968, s. 259-260.

²¹ F. Skibiński, *Rozważania o sztuce wojennej*, dz. cyt., s. 109.

²² Obecnie istnieje wiele klasyfikacji, wyróżniających m. in. strategię narodową, bezpieczeństwa narodowego, wojenną, obronności, obronną, wojskową. Na przykład St. Koziej i K. Nożko nie zgadzają się na rozróżnianie strategii wojennej i wojskowej. Odmienne stanowisko prezentuje B. Balcerowicz i R. Wróblewski. Otóż obaj autorzy wykazują potrzebę wyodrębnienia strategii wojskowej.

nie i wykorzystanie sił zbrojnych dla osiągnięcia celów we wszystkich dziedzinach i warunkach funkcjonowania państwa²³. Autorem oryginalnego ujęcia tego zagadnienia jest M. Wiatr, który strategią nazywa przygotowanie państwa do wojny lub zapobieganie jej, przy tym dodaje, że jest to metoda przekształcania możliwości państwa w konkretne działania polityczne, jako metoda transformacji siły w politykę. Z kolei strategia militarna (wojskowa) mogłaby być *sztuką takiego przygotowania i użycia sił zbrojnych, aby służyło to interesom bezpieczeństwa państwa i postrzegane było przez społeczeństwo jako przydatne i konieczne*²⁴.

Kolejnym działem sztuki wojennej jest **sztuka operacyjna**. Była i jest ona różnie definiowana. Otóż, F. Skibiński uważał, że jest to dział sztuki dowodzenia, a w jej zakresie leży przygotowanie i prowadzenie przez (w zasadzie) wielkie jednostki wyższego rzędu samodzielnych manewrów i walk, stanowiących ich zadanie, wypełniane na korzyść i w ramach bitwy względnie manewru strategicznego. Rola sztuki operacyjnej polega, więc na budowaniu teorii i wykonywaniu praktyki takiego dowodzenia. Obejmuje dziedziny studiów, przygotowania i prowadzenia wojsk na polu walki. Teoria i praktyka dotyczy przy tym w jednakowym stopniu wojsk, służb i tyłów²⁵. A zatem, po pierwsze przedmiotem badań sztuki operacyjnej są manewry wojsk i walki, a po drugie – o zakwalifikowaniu tych działań jako przedmiotu zainteresowania sztuki operacyjnej, decyduje znaczenie tych działań. Jeżeli w ich wyniku zostanie osiągnięty cel strategiczny, wówczas takie działania możemy uznać jako działania z zakresu sztuki operacyjnej. A zatem kryterium podziału stanowi cel (znaczenie) działań.

Nieco inne podejście do problemu miał znany teoretyk sztuki wojennej w ostatnich trzydziestu latach minionego stulecia K. Nozko. Wywarł on duży wpływ na kształtowanie się poglądów na sztukę wojenną, a tym samym i sztukę operacyjną. Definiuje on sztukę operacyjną jako *teorię i praktykę planowania, przygotowania i prowadzenia samodzielnych i wspólnych operacji przez siły związków operacyjnych lub kilka związków taktycznych różnych rodzajów sił zbrojnych i wojsk, zmierzających do osiągnięcia operacyjnych lub bliższych strategicznych celów wojny na danych teatrze działań wojennych*²⁶. Charakterystyczne w tej definicji jest to, że po raz pierwszy określono, iż sztuka operacyjna zajmuje się operacją. Jednocześnie cytowany

²³ Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, dz. cyt., s. 86.

²⁴ M. Wiatr, *Między strategią a taktyką*, dz. cyt., s. 28-29.

²⁵ F. Skibiński, *Rozważania o sztuce wojennej*, dz. cyt., s. 222.

²⁶ K. Nozko, *Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej*, dz. cyt., s. 106.

autor uważa, że sztuka operacyjna obejmuje teorię i praktykę. Teoretyczny aspekt wyraża się w wypracowywaniu założeń współczesnych operacji, natomiast praktyczny – w realizacji tych teoretycznych założeń w różnych sytuacjach taktyczno-operacyjnych i strategicznych²⁷. Na podkreślenie zasługuje również pogląd K. Nożko, że sztuka operacyjna jest dyscypliną teoretyczno-praktyczną, bowiem zajmuje się działalnością praktyczną jednocześnie badając ją, a z drugiej strony ma charakter teorii wyrażający się w uogólnianiu wyników badań i na tej podstawie, formułowaniu wskazań praktycznego działania²⁸.

Podobnie ujmował sztukę operacyjną B. Chocha, który definiował ją jako teorię i praktykę operacji, która ma za zadanie badać operację jako zjawisko wojenne w oparciu o doświadczenia historyczne, poznawać prawidłowości rządzących operacją i na tej podstawie określać sposoby i formy przygotowania i przeprowadzenia współczesnych operacji. Dodawał przy tym, że strategia nie może rozwiązywać problemów wojny jedynie za pomocą taktyki. Między wojną a walką, a więc między strategią a taktyką jest zespół różnorodnych zabiegów (walk, uderzeń, manewrów) składających się na operację (sztukę operacyjną), których wyniki wpływają na osiągnięcie celów strategicznych. Jednocześnie są one zależne od skuteczności regulowanych przez siebie działań taktycznych²⁹.

Na początku lat 90. w wyniku rozpadu Układu Warszawskiego polska myśl wojskowa zyskała większą samodzielność, a jednocześnie zaistniała potrzeba wypracowania nowych założeń strategii obronności państwa i koncepcji użycia Sił Zbrojnych RP odpowiadających nowym warunkom geopolitycznego położenia Polski. Znaczący wkład w rozwój teorii sztuki wojennej w tym okresie wniósł S. Koziej. W swoich licznych opracowaniach poświęcił wiele miejsca podstawowym kwestiom związanym z dotychczasowym rozumieniem sztuki wojennej, aby na tej podstawie przedstawić własny pogląd. S. Koziej powstanie sztuki operacyjnej wiąże z zaistnieniem na polach bitew nowego zjawiska jakim była operacja. Jej powstanie pociągnęło za sobą narodziny nowego działu w sztuce wojennej, jakkolwiek różnie początko-

²⁷ Pełniejsze zrozumienie tych założeń sztuki operacyjnej wymaga wyjaśnienia sposobu rozumienia strategii przez prof. Nożko. Otóż autor używa pojęcia „strategia wojenna”, która wobec sztuki operacyjnej spełnia rolę zamiaru dla teoretycznej i praktycznej działalności; ukazuje cele i zadania, do których powinna dążyć sztuka operacyjna. Tak, więc istnieje ścisła korelacja między strategią a sztuką operacyjną, wyrażające się m.in. w tym. Że założenia sztuki operacyjnej powinny być zgodne z założeniami strategii. Por. J. Zieliński (red.), *Podstawowe założenia dydaktyki sztuki operacyjnej*, AON, Warszawa 2001, s. 10.

²⁸ Por. J. Zieliński (red.), *Podstawowe założenia dydaktyki sztuki operacyjnej*, dz. cyt., s. 10.

²⁹ B. Chocha, *Rozważania o sztuce operacyjnej*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1984, s. 31.

wo go nazywano, wielką taktyką, małą strategią, działaniami operacyjnymi czy też sztuką operacyjną³⁰. Porównuje on trzy działy sztuki wojennej, by na tej podstawie opisać każdy z nich z osobna³¹.

Kolejną z trzech części sztuki wojennej, usytuowaną na najniższym poziomie – po strategii i sztuce operacyjnej jest **taktyka**. Jest ona specjalnością obejmującą taktyki rodzajów sił zbrojnych (wojsk lądowych, sił powietrznych i marynarki wojennej), które zajmują się przygotowaniem i prowadzeniem działań taktycznych³². Ma ona rozległy obszar działania – począwszy od taktyki rodzaju sił zbrojnych oraz rodzaju wojsk poprzez taktykę związku taktycznego do taktyki drużyny lub czołgu. Głównym przedmiotem badań i praktycznej działalności taktyki jest *walka jako zasadniczy środek wykonania stawianych jej zadań*³³.

Można ją zdefiniować również jako teorię i praktykę przygotowania i prowadzenia manewru i boju przez zgrupowania bojowe, których suma działań składa się na operację. Jest sztuką optymalnego wykorzystania w boju posiadanych sił i środków³⁴.

Autorem oryginalnego ujęcia problemów taktycznych jest B. Chocha, który twierdził, że *jak każda dyscyplina naukowa ma taktyka swoją teorię i praktykę. (...) Nowe myśli, hipotezy, poglądy taktyczne (a więc teoria) zrodzone w czasie pokoju nie mogą być w pełni sprawdzone przez eksperyment. Ćwiczenia, manewry dają*

³⁰ S. Koziej, *Teoria sztuki wojennej*, Bellona, Warszawa 1993, s. 32.

³¹ *Mówiąc o istocie sztuki wojennej warto zastanowić się nad tym, co odróżnia od siebie jej poszczególne działy – strategię, sztukę operacyjną i taktykę. Pierwszym i najprostszym wyróżnikiem jest skala działań. Strategia dotyczy całości sił zbrojnych, obejmuje problematykę ich użycia w wojnie. Taktyka zajmuje się sposobami działania najniższych jednostek organizacyjnych rodzajów wojsk – pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych sił zbrojnych – wojsk lądowych, sił powietrznych i marynarki wojennej.*

Podstawowa jednak różnica tkwi w charakterze rozpatrywanych problemów i sposobach podejścia do ich rozwiązywania. Najbardziej widoczna się to relacjach między celami i środkami. Np. w taktyce punktem wyjścia są siły i środki, jakimi się dysponuje. Stosownie do nich, do ich możliwości, określa się dopiero cele i zadania. Mówiąc obrazowo – taktyka to nic innego jak określanie zadań dla sił, jakie się posiada. W sztuce operacyjnej jest natomiast odwrotnie. Punkt wyjścia stanowią cele i zadania, jakie należy wykonać. Do nich dobiera się niezbędne siły i środki, tworząc stosowne do danego celu i zadania struktury, zgrupowania, itp. Dlatego też związki operacyjne, w odróżnieniu od taktycznych, nie mają stałego składu i struktury. Myślenie strategiczne z kolei łączy w sobie właściwości podejścia zarówno taktycznego, jak i operacyjnego.

*Czynnikiem odróżniającym strategię, sztukę operacyjną i taktykę jest również ich wewnętrzna struktura. Strategia militarna (wojskowa) – będąca podstawowym składnikiem strategii wojennej – jest w zasadzie jednolita, taktyka z kolei jest bardzo zróżnicowana wewnętrznie, dzieli się na taktyki rodzajów sił zbrojnych, taktyki rodzajów wojsk. Mówi się też o taktyce pojedynczego żołnierza, pododdziału, oddziału, związku taktycznego. Pod tym względem sztuka operacyjna zajmuje miejsce pośrednie między strategią i taktyką. Można w niej wyróżnić – obok ogólnych podstaw operacyjnych – sztukę operacyjną poszczególnych rodzajów sił zbrojnych: wojsk lądowych, sił powietrznych, marynarki wojennej. S. Koziej, *Podstawy sztuki wojennej*, dz. cyt., s. 9-10.*

³² J. Kalinowski w: M. Huzarski (red.), *Taktyka ogólna wojsk lądowych*, dz. cyt., s. 6.

³³ K. Nożko, *Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej*, dz. cyt., s. 123.

³⁴ F. Skibiński, *Rozważania o sztuce wojennej*, dz. cyt., s. 231.

określoną weryfikację, sprawdzenie założonych tez. Nie są one jednak pozbawione pewnych cech subiektywizmu, chociażby z braku realnego przeciwnika. Praktyka taktyki uprawiana w czasie pokoju, mimo najszczerzej chęci jej uczestników, także nie jest w pełni autentyczna. Tak, więc niezależnie od woli i chęci ludzi nie uzyskuje się pełnego sprzężenia zwrotnego między teorią a praktyką taktyki. (...) A ponadto – chodzi o to, by teoria i praktyka taktyki w czasie pokoju zapewniały przede wszystkim wykrycie zjawisk, sformułowanie zasad trwałych, a jednocześnie odrzucenie elementów przypadkowych. Ważne też, by zasady te umiano w wojskach stosować w najbardziej nieprzewidzianych sytuacjach, z jednej strony – gwoli ciągłej weryfikacji ich trwałości, z drugiej zaś – dla uniknięcia szablonowości w ich zastosowaniu, w sytuacjach, w których często zachodzą zmiany dezorientujące³⁵.

W podsumowaniu należy zatem podkreślić, że zasadnicze kwestie w taktyce powinny być zbieżne z ogólnymi założeniami sztuki operacyjnej. Nadrzędna rola sztuki operacyjnej w stosunku do taktyki wyraża się przede wszystkim w określaniu głównych zadań, które taktyka powinna realizować w konkretnych warunkach określonej sytuacji, aby osiągnąć cele operacyjne. Sztuka operacyjna zaś, powinna brać pod uwagę możliwości wojsk i ich sposoby działań taktycznych, odpowiednio koordynować wysiłki tych wojsk w walce zmierzające do osiągnięcia wspólnych celów. Taka ścisła więź i współzależność taktyki i sztuki operacyjnej wpływa, a wręcz jest niezbędna do osiągnięcia celów strategii³⁶.



Pytania:

- 1) Co jest najstarszym działem sztuki wojennej - strategia czy taktyka?
- 2) Jakie podstawowe różnice występują pomiędzy działami sztuki wojennej?
- 3) Dlaczego sztuka operacyjna jest najmłodszym działem?
- 4) Co jest przedmiotem badań poszczególnych działów sztuki wojennej?

³⁵ B. Chocha, *Rozważania o taktyce*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1982, s. 15-16.

³⁶ K. Nozko, *Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej*, dz. cyt., s. 129.

3. ISTOTA, TREŚĆ ORAZ CHARAKTERYSTYKA WYBRANYCH KATEGORII SZTUKI WOJENNEJ

W literaturze przedmiotu, w różnych okresach historycznych i współcześnie, kategorie sztuki wojennej były i są różnie formułowane i interpretowane. Jest to zrozumiałe, gdyż sytuacja podobnie kształtuje się w innych dziedzinach wiedzy i praktyki. Permanentna ewolucja sztuki wojennej pociąga za sobą zmiany w sferze terminologicznej, zarówno jeśli chodzi o treść określonych pojęć, jak również w zakresie określania nowych zjawisk. W świetle przedstawionych wyżej uwarunkowań należy poznać różne poglądy, aby móc rozpatrywać w pełni sztukę wojenną.

Powszechnie uznaje się, że podstawową kategorią sztuki wojennej jest wojna. Niewątpliwie jednym z najszerzej opisujących zjawisko wojny był Carl von Clausewitz, bo przecież kto nie zna zdania: *Wojna jest jedynie kontynuacją polityki innymi środkami*. Ale również zauważył, że wojna jest *aktem przemocy, mającym na celu zmuszenie przeciwnika do spełnienia naszej woli*³⁷. Zatem, według Clausewitza, wojna jest aktem politycznym, kontynuacją stosunków politycznych, przy użyciu środków militarnych, mającym na celu wpłynięcie na adwersarza, by on uległ naszej woli. Podobne sformułowanie spotkamy w Leksykonie Wiedzy Wojskowej i Małej Encyklopedii Wojskowej. Franciszek Skibiński dodaje, że *nosi charakter krwawej walki zbrojnej, staczonej przez zorganizowane siły*³⁸. I dalej, nie: *uważał wojny za zjawisko wyłącznie militarne. Najoczywieściej w świecie, wojna jest nade wszystko zjawiskiem (i działaniem) politycznym i socjalnym, w którym wykorzystuje się wszystkie dostępne środki. Ma więc – poza militarnym – wielorakie aspekty: polityczny, socjalny, ekonomiczny, ideologiczny, propagandowy i jeszcze inne*³⁹.

Warto również przytoczyć definicję Stanisława Kozieja, który określa wojnę jako: *taki stan stosunków politycznych, w którym cele stron mają charakter konfrontacyjny i dąży się do ich osiągnięcia środkami zbrojnymi (wspieranymi przez środki niezbrojne)*⁴⁰.

Interesujący jest również pogląd Jerzego Zielińskiego, który uważa, że jest to *wielki system działań ukierunkowanych na osiągnięcie celów wojny. Tak rozumiejąc*

³⁷ C. Clausewitz, *O wojnie*, dz. cyt., s. 3.

³⁸ F. Skibiński, *Rozważania o sztuce wojennej*, dz. cyt., s. 29.

³⁹ Tamże, s. 26.

⁴⁰ S. Koziej, *Podstawy i zasady sztuki wojennej*, dz. cyt., s. 9.

wojnę, możemy ją (w węższym znaczeniu) uważać jako działania wojenne⁴¹. Czyli w tym ujęciu wojna jest utożsamiana z działaniami wojennymi.

W tym miejscu należy rozpatrzeć kolejną kategorię sztuki wojennej jakimi są **działania wojenne**. W publikacjach wojskowych często są one utożsamiane z walką zbrojną, czyli *realizowane zamierzenia dwóch lub więcej państw dążących do osiągnięcia określonych celów politycznych (ekonomicznych, społecznych) przez użycie zorganizowanej siły (przemocy) militarnej, przede wszystkim sił zbrojnych, prowadzących walki, bitwy i operacje na lądzie, w powietrzu kosmosie) i na morzu*⁴². Podobną definicję znaleźć można w Małej Encyklopedii Wojskowej. Jednakże ze względu na współczesne uwarunkowania, należy zauważyć, że obok przemocy zbrojnej stosuje się również inne środki walki niebrojnej, które skutecznie przyczyniają się do osiągnięcia celów wojny. A zatem, zasadne jest stwierdzenie, że działania wojenne to wszelkie działania *jakie podejmuje się w toku wojny do osiągnięcia jej celów. Stąd, też tak szeroko rozumiane działania wojenne można podzielić na **działania zbrojne i działania niebrojne**. Zbrojne działania wojenne, to taki rodzaj działań wojennych, którego podmiotem są siły zbrojne (siły militarne); to wszelkie działania, zachowania się sił zbrojnych (wojsk) w toku wojny*⁴³. Podstawową formą zbrojnych działań wojennych jest walka zbrojna, czyli bezpośrednie starcie zbrojne dwóch przeciwstawnych stron. Zależnie od charakteru celu, poziomu decyzyjnego oraz skali zjawiska, zbrojne działania wojenne prowadzone są w skali strategicznej, operacyjnej i taktycznej, a ich istotą jest walka zbrojna⁴⁴. Z kolei, niebrojne działania wojenne to wszystkie inne przedsięwzięcia realizowane w toku wojny za pomocą innych niż militarne środki walki.

Podstawową częścią składową zbrojnych działań wojennych jest **walka zbrojna**, która rozumiana jest jako bezpośrednie starcie zgrupowań wojsk, wzajemne destrukcyjne oddziaływanie za pomocą posiadanych środków rażenia oraz fizyczne i psychologiczne obezwładnianie przeciwnika, jako przeszkody na drodze do celu⁴⁵.

Bolesław Chocha uważa, że *walka zbrojna jest aktem dwustronnym, a strony walczące wybierają nie dowolne sposoby walki, lecz takie, które umożliwiają osią-*

⁴¹ J. Zieliński, *Teoretyczne podstawy walki zbrojnej*, AON, Warszawa 1995, s. 7.

⁴² *Leksykon Wiedzy Wojskowej*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1979.

⁴³ J. Zieliński, *Teoretyczne podstawy walki zbrojnej*, dz. cyt., s. 8.

⁴⁴ S. Koziej, *Podstawy sztuki wojennej*, dz. cyt., s. 13.

⁴⁵ S. Koziej, *Teoria sztuki wojennej*, dz. cyt., s. 16.

gnięcie zwycięstwa nad przeciwnikiem, przy czym nie zwycięstwa za wszelką cenę, ale przy najmniejszych stratach własnych i w możliwie najkrótszym czasie⁴⁶.

Interesująca jest również interpretacja Sylwestra Sadowskiego, który opisuje walkę zbrojną jako *taki rodzaj walki, w której dochodzi do starcia (konfrontacji) sił zbrojnych (komponentów sił zbrojnych) należących do dwóch stron konfliktu i zorganizowanego wykorzystania przez nie posiadanego potencjału bojowego do pokonania przeciwnika, czyli odniesienia nad nim zwycięstwa*⁴⁷.

Obok walki zbrojnej należy wyróżnić **przemieszczanie i pogotowie wojsk**. Pojęcia te mają właściwą dla siebie nazwę na poszczególnych szczeblach dowodzenia: strategicznym, operacyjnym i taktycznym. Pogotowie wojsk obejmuje swoim zakresem takie zachowania się wojsk podczas zagrożenia i wojny, które zapewnia ciągłą gotowość do walki. Przemieszczanie wojsk natomiast to zmiana obszarów rozmieszczenia (postoju, stacjonowania). Wyżej wymienione rodzaje zbrojnych działań wojennych przyjmują w poszczególnych dyscyplinach sztuki wojennej odpowiednie nazwy i treść znaczeniową. Odpowiednio do trzech działów sztuki wojennej, zbrojne działania wojenne możemy podzielić na działania strategiczne, operacyjne i taktyczne⁴⁸.

Na poziomie strategicznym najogólniejszą kategorią są **działania strategiczne**, rozumiane jako wszelkie działania i zachowania się całości sił zbrojnych, zgrupowań strategicznych, a niekiedy i operacyjnych w toku wojny⁴⁹. Podobnie to ujmuje R. Wróblewski⁵⁰. Na działania strategiczne składają się operacja strategiczna, przegrupowanie strategiczne i pogotowie strategiczne.

Operacja strategiczna⁵¹ to wszystkie działania całości lub większości sił zbrojnych, realizowanych według jednolitego planu przez dowództwo strategiczne w celu rozbicia sił zbrojnych przeciwnika oraz osiągnięcia zakładanego celu militarnego. Integruje ona całokształt operacji samodzielnych i wspólnych, systematycznych działań rodzajów sił zbrojnych, a także działań nieregularnych, prowadzonych na te-

⁴⁶ B. Chocha, *Rozważania o taktyce*, dz. cyt., s. 31.

⁴⁷ S. Sadowski, *Podstawowe zagadnienia teorii walki zbrojnej*, AON, Warszawa 2002, s. 57.

⁴⁸ J. Zieliński, *Teoretyczne podstawy walki zbrojnej*, dz. cyt., s. 5-10.

⁴⁹ S. Koziej, *Podstawy sztuki wojennej*, dz. cyt., s. 17.

⁵⁰ Jest to całokształt zachowań całości lub gros sił zbrojnych państwa, w szczególności: wszelkie ruchy, akcje zbrojne oraz ich rozmieszczenie przestrzenne, mające wpływ na przebieg i wynik zbrojnych działań wojennych. Por: R. Wróblewski, *Wprowadzenie do strategii wojskowej*, Wydawnictwo Buwik, Warszawa 1998, s. 176.

⁵¹ Można się spotkać z różnymi określeniami działań wojennych na poziomie strategicznym. I tak, F. Skibiński, proponuje zastąpienie terminu „operacja strategiczna” terminem „manewr strategiczny” (Zob: *Rozważania o sztuce wojennej*, dz. cyt., s. 183.), natomiast S. Koziej uważa, że celowe jest używanie określenia kampania (*Podstawy sztuki wojennej*, dz. cyt., s. 18).

rytorium zajmowanym przez przeciwnika⁵². Za podstawową część składową uważana jest **bitwa strategiczna**, która jest *skoncentrowanym w czasie i przestrzeni bezpośrednim starciem sił głównych zgrupowań strategicznych przeciwstawnych stron (państw)*⁵³.

Obok operacji strategicznej na działania strategiczne składają się **pogotowie i przegrupowanie strategiczne**⁵⁴.

Pogotowie strategiczne należy rozumieć jako szereg przedsięwzięć w wymiarze strategicznym, odnoszących się do całości lub części sił zbrojnych. Mają one na celu podwyższenie, utrzymywanie i odtwarzanie zdolności oraz gotowości bojowej. Podejmowane są w okresie poprzedzającym wybuch wojny i w jej początkowym okresie.

Warto w tym miejscu przytoczyć pogląd R Wróblewskiego. Pogotowie strategiczne, jego zdaniem, oznacza taki stan sił zbrojnych, który umożliwia im natychmiastowe podjęcie i kontynuowanie walki zbrojnej z przeciwnikiem w skali wojny. Obejmuje ono stacjonowanie wojsk w garnizonach (bazach) lub pobyt w rejonach ześrodkowania (koncentracji) albo zawczasu przygotowanych rejonach obronnych z zachowaniem odpowiedniego do sytuacji polityczno-wojskowej stopnia gotowości bojowej. Może być ono poprzedzone pełną lub częściową mobilizacją⁵⁵.

Przegrupowanie strategiczne to wszelkie przesunięcia wojsk w skali strategicznej, w tym zmiana ugrupowania w ramach mobilizacyjnego lub operacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych na obszarze państwa lub wydzielonych komponentów narodowych na lub poza obszarem Sojuszu. Celem jest przyjęcie ugrupowania strategicznego do strategicznej operacji obronnej lub ugrupowania mającego wpływ na realizację zadań nakreślonych przez politykę państwa lub Sojuszu⁵⁶.

Kolejnym pojęciem wymagającym zdefiniowania jest **kampania**, która według poglądów teoretyków zachodnich uznawana jest jako pojęcie operacyjne. Natomiast według naszych poglądów, składa się z kilku operacji i dlatego uznawana jest jako kategoria strategiczna⁵⁷. Tym niemniej jednak pojawia się ostatnio pogląd, iż kampa-

⁵² R. Wróblewski, *Wprowadzenie do strategii wojskowej*, dz. cyt., s. 182.

⁵³ J. Zieliński, *Teoretyczne podstawy walki zbrojnej*, dz. cyt., s. 11.

⁵⁴ Tamże, s. 11.

⁵⁵ R. Wróblewski, *Wprowadzenie do strategii wojskowej*, dz. cyt., s. 177.

⁵⁶ A. Czupryński, *Przegrupowanie i manewr*, AON, Warszawa 2002, s. 7.

⁵⁷ *Zmagania zbrojne w skali strategicznej celowe wydaje się określać mianem kampanii. Wojna może obejmować jedną lub kilka kampanii. Kampania składa się z operacji oraz przegrupowań operacyjnych i przedsięwzięć pogotowia operacyjnego. Może obejmować kilka bitew strategicznych.* Por: S. Koziej, *Podstawy sztuki wojennej*, dz. cyt., s. 18.

nia jest kategorią operacyjną. Dzieje się tak wówczas, gdy pojęcie kampanii jest używane także w odniesieniu do kilku powiązanych ze sobą operacji prowadzonych w ramach rozwiązywania sytuacji kryzysowej. Wówczas jest ona kategorią sztuki operacyjnej⁵⁸.

Kampanie jako kategorię strategiczną nazywa się cykl działań wojennych zmierzający do osiągnięcia określonego celu strategicznego, przeprowadzanych bądź w ograniczonym okresie czasu, bądź na określonym, samodzielnym teatrze działań wojennych. Terminu „kampania” nie stosujemy do nazywania długotrwałych, masowych zmagających wojennych, toczonych na głównych, decydujących teatrach działań wojennych. Na kampanie składa się zwykle kilka operacji i – niekiedy – jedna lub więcej bitew⁵⁹.

Podobne sformułowania spotkać można u R. Wróblewskiego, według którego *kampania składa się z kilku lub przynajmniej dwu form zbrojnych działań strategicznych, wzajemnie ze sobą powiązanych (celem, terytorium, porą roku itp.), prowadzonych kolejno przez zgrupowanie lub kilka zgrupowań strategicznych pod jednym dowództwem strategicznym. Może być ona etapem zbrojnych działań wojennych, realizując pośrednie cele militarne i polityczne wojny. (...) W określonych warunkach kampania może obejmować całość działań wojennych zwłaszcza, gdy jedna ze stron uzyska zdecydowaną przewagę w stosunkowo krótkim czasie*⁶⁰.

W sztuce operacyjnej istnieją podobne co do swej istoty kategorie pojęciowe, przy czym działaniom strategicznym odpowiadają działania operacyjne, operacji strategicznej – operacja, a przegrupowaniu i pogotowiu strategicznemu – przegrupowanie i pogotowie operacyjne.

Zasadniczym pojęciem sztuki operacyjnej wojsk lądowych są **działania operacyjne**. Pojęcie to ulegało ewolucji wraz ze zmieniającymi się warunkami społeczno-ekonomicznymi. Początkowo pod tym pojęciem rozumiano tylko działania operacyjne wojsk podczas wojny. Obecnie działania operacyjne rozumiemy jako wszelkie działania zgrupowań różnych rodzajów sił zbrojnych i rodzajów wojsk podejmowane dla osiągnięcia celu strategicznego podczas pokoju, kryzysu i wojny. Tym samym w pojęciu działań operacyjnych zawierają się operacje realizowane w trakcie wojny i

⁵⁸ J. Zieliński, *Sztuka operacyjna w nowych uwarunkowaniach, Studium operacyjne*, AON, Warszawa 2000, s. 51.

⁵⁹ F. Skibiński, *Rozważania o sztuce wojennej*, dz. cyt., s. 145.

⁶⁰ R. Wróblewski, *Wprowadzenie do strategii wojskowej*, dz. cyt., s. 180.

wojskowe operacje pokojowe, a więc nie tylko operacje prowadzone w czasie wojny, ale także działania realizowane w czasie pokoju (operacje pokojowe), i operacje podejmowane w stanie innym niż wojna. Także w tym pojęciu zawarte są działania związane z podnoszeniem i utrzymaniem gotowości bojowej, znane dotychczas jako pogotowie operacyjne, a także przegrupowanie operacyjne⁶¹.

Kolejnym, podstawowym pojęciem w sztuce operacyjnej jest **operacja**. Pojęcie to przechodziło różne przewartościowania i zmiany, zarówno w Polsce jak i wśród teoretyków sztuki wojennej innych państw. Do niedawna operacje wiązano tylko ze starciem zbrojnym. Świadczą o tym poglądy głoszone przez wybitnych polskich teoretyków wojskowych. K. Nożko wyrażał zdanie, że operacja obejmuje całokształt przedsięwzięć organizacyjno-wykonawczych, jedną lub kilka bitew, wiele walk, uderzeń ogniowych i manewrów wykonywanych samodzielnie lub kilkoma związkami operacyjnymi różnych rodzajów wojsk i sił zbrojnych, połączonych zamiarem dowódcy, w celu rozbicia operacyjnego zgrupowania wojsk nieprzyjaciela w określonym miejscu (rejonie, kierunku) i czasie, dla osiągnięcia konkretnego celu operacyjnego lub strategicznego przy jak najmniejszych stratach własnych⁶². S. Koziej dodaje, że jest to starcie zbrojne z przeciwnikiem w skali operacyjnej⁶³. Podobnie B. Chocha traktował operację jako zespół różnorodnych działań związków wyższego rzędu lub specjalnie wydzielonych zgrupowań dla osiągnięcia celu wyznaczonego przez strategię w ramach wojny, jej etapu (okresu) lub kampanii⁶⁴.

Dla pełniejszego obrazu, warto również przytoczyć jeszcze jedną definicję: *operacja jest bezpośrednim (niekiedy pośrednim) składnikiem bitwy (manewru strategicznego). Jest to kombinacja serii samodzielnych manewrów i walk, przeprowadzanych przez wielkie zgrupowanie sił zbrojnych (zwykle rzędu armii lub grupy armii), mających na celu zajęcie i wyzyskanie najkorzystniejszej sytuacji w stosunku do nieprzyjaciela, w ramach roli przypadającej danemu zgrupowaniu w bitwie (manewrze strategicznym)*⁶⁵.

Współcześnie, wraz z nowymi sposobami rozwiązywania konfliktów przy użyciu sił zbrojnych (np. operacje pokojowe), pojęcie to zostało poszerzone właśnie o nowe cechy. Tak, więc operację należy rozumieć jako *zespół różnorodnych działań*

⁶¹ J. Zieliński, *Sztuka operacyjna w nowych uwarunkowaniach, Studium operacyjne*, dz. cyt., s. 50.

⁶² K. Nożko, *Walka o przewagę*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1985, s. 32.

⁶³ S. Koziej, *Podstawy sztuki wojennej*, dz. cyt., s. 16.

⁶⁴ B. Chocha, *Rozważania o sztuce operacyjnej*, dz. cyt., s. 33.

⁶⁵ F. Skibiński, *Rozważania o sztuce wojennej*, dz. cyt., s. 174.

(obronnych, zaczepnych, opóźniających) związków operacyjnych lub specjalnie wydzielonych zgrupowań ukierunkowanych na osiągnięcie celu strategicznego (operacyjnego). Obejmuje skoordynowane czasowo i przestrzennie działania realizowane przed starciem zbrojnym, bitwy (walki) oraz działania po bitwie (walce) w czasie pokoju, kryzysu i wojny⁶⁶.

Zatem, w tym miejscu należy dodać, co rozumie się pod pojęciem operacja pokojowa. Jest to wielofunkcyjne działania podejmowane przez społeczność międzynarodową, z wykorzystaniem powszechnej lub regionalnej organizacji bezpieczeństwa, w celu zapobiegania konfliktom, przywrócenia lub odbudowy pokoju, droga założeń dyplomatycznych przy wykorzystaniu niezbędnych środków politycznych, ekonomicznych i militarnych⁶⁷.

W sztuce wojennej, a następnie w sztuce operacyjnej kolejnym z ważniejszych pojęć jest bitwa, która obok operacji stanowi istotną kategorię sztuki operacyjnej. Bitwa jest podstawową częścią operacji i stanowi skupione w czasie i przestrzeni starcie sił głównych przeciwstawnych związków operacyjnych lub taktyczno-operacyjnych⁶⁸. Bardzo ciekawą interpretację tej kategorii głosił F. Skibiński: bitwa to zdecydowane starcie zbrojne dwóch wrogich zgrupowań sił zbrojnych, jeżeli zgrupowania te stanowią główne siły zbrojne obu stron na danym teatrze działań wojennych (kierunku strategicznym) i jeżeli starcie to ma bardzo doniosłe znaczenie dla całej wojny lub – co najmniej – kampanii⁶⁹. Niemniej jednak zupełnie odwrotnie stawiał ją w systemie gradacji wobec operacji: współczesna bitwa jest wynikiem i sumą kilku operacji grup armii, armii lub samodzielnych korpusów.

Przegrupowanie operacyjne, jako następna kategoria, postrzegane jest jako zmiana ugrupowania w ramach mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia komponentów sił zbrojnych na lub poza obszarem państwa. Celem jest przyjęcie ugrupowania do realizacji zadań nakreślonych przez strategię wojskową⁷⁰. Podobnie to ujmują S. Koziej. Przegrupowanie operacyjne, zgodnie z jego przekonaniem to zmiana dotychczasowego ugrupowania lub obszaru rozmieszczenia związku operacyjnego. Najogólniej rzecz biorąc można wyróżnić przegrupowania dokonywane w granicach już – zajmowanego obszaru (np. przegrupowanie sił z kierunków biernych w rejon

⁶⁶ J. Zieliński (red.), *Podstawowe założenia dydaktyki sztuki operacyjnej*, dz. cyt., s. 50.

⁶⁷ Tamże, s. 57.

⁶⁸ S. Koziej, *Podstawy sztuki wojennej*, dz. cyt., s. 16.

⁶⁹ F. Skibiński, *Rozważania o sztuce wojennej*, dz. cyt., s. 161.

⁷⁰ A. Czupryński, *Przegrupowanie i manewr*, dz. cyt., s. 7.

głównego wysiłku) i przegrupowania do innego obszaru, na inny kierunek (np. na rubież wejścia do bitwy w toku rozwijania operacji zaczepnej). Szczególnym rodzajem przegrupowanie jest rozwinięcie operacyjne, czyli przyjęcie ugrupowania do pierwszej operacji⁷¹.

Kolejnym pojęciem w sztuce operacyjnej jest **pogotowie operacyjne**, które jest częścią składową szerszego pojęcia, jakim jest pogotowie wojsk (podobnie jak przegrupowanie operacyjne jest częścią przemieszczania wojsk). Obejmuje ono różnorodne działania mające na celu podwyższanie, utrzymywanie i odtwarzanie zdolności oraz gotowości bojowej; są to takie m.in. stany i działania, jak: utrzymywanie stałej gotowości bojowej w miejscu stałej dyslokacji, osiąganie wyższych stanów gotowości bojowej i rozwijanie mobilizacyjne, pobyt w obszarach ześrodkowania (wyściowych, odtwarzania zdolności bojowej itp.) w czasie działań wojennych, osłonę operacyjną na kierunkach biernych⁷². Jest ono okresem przygotowania do operacji bądź przed jej rozpoczęciem, lub w toku jej trwania. W takim rozumieniu pogotowie nie jest starciem zbrojnym, ale przygotowaniem do niego, bowiem od zachowania swobody działania zależą rezultaty operacji. Pogotowie operacyjne wiąże się nierozwalnie z procesem osiągania gotowości bojowej przez wojska, rozwijaniem operacyjnym wojsk, a także aktywnym przeciwdziałaniem rozpoznaniu przeciwnika i jego działaniom głębokim⁷³.

Na poziomie taktycznym najogólniejszą kategorią są **działania taktyczne** rozumiane jako wszelkie działania pododdziałów, oddziałów i związków taktycznych na polu walki. Z punktu widzenia wspomnianego wyżej kryterium działania taktyczne (bojowe) można podzielić na walki, przemieszczanie wojsk i rozmieszczanie wojsk⁷⁴.

Powszechnie uznaje się, że **walka** to zorganizowane, skupione w czasie i przestrzeni, zbrojne starcie dwóch przeciwstawnych stron w skali taktycznej. **Boje** sił głównych oraz działania taktyczne niższego szczebla – wzajemnie sprzężone co do celu, miejsca i czasu składają się na pojęcie **walki**. Bój jest podstawową częścią składową walki (tak jak bitwa jest częścią operacji)⁷⁵.

Z terminem „walka”, wiąże się **działania bojowe**, które dotyczą walczących stron w bezpośrednim zwarciu. Określane są także jako uderzenia na wojska przeciwnika

⁷¹ S. Koziej, *Podstawy sztuki wojennej*, dz. cyt., s. 16.

⁷² Tamże, s. 17.

⁷³ J. Zieliński (red.), *Podstawowe założenia dydaktyki sztuki operacyjnej*, dz. cyt., s. 60-62.

⁷⁴ S. Koziej, *Podstawy sztuki wojennej*, dz. cyt., s. 14.

⁷⁵ Tamże, s. 14-15. A także w: Michał Huzarski (red.), *Taktyka ogólna wojsk lądowych*, dz. cyt., s. 7.

bądź polegają na odparciu jego uderzenia. Ich rezultatem jest najczęściej rozbicie wojsk przeciwnika i opanowanie określonego jego terenu lub utrzymanie własnego. Działania bojowe należy więc postrzegać jako podrzędne do działań taktycznych⁷⁶.

Przemieszczanie, natomiast to wszelkie zmiany położenia wojsk w formie marszów, przewozów lub przerzutów w skali taktycznej. Zmiany te dokonuje się z jednego rejonu do drugiego w celu utworzenia zamierzonego ugrupowania bojowego lub dokonania koncentracji sił i środków⁷⁷. **Rozmieszczenie** to stacjonowanie wojsk w garnizonach oraz pobyt w rejonach ześrodkowania lub odpoczynku z zachowaniem odpowiedniego stopnia (poziomu) gotowości bojowej⁷⁸.



Pytania:

- 1) Czy można stwierdzić, że wojna i walka zbrojna to pojęcia tożsame?
- 2) Jak kształtowały się poglądy na operację?
- 3) Czy kampania jest kategorią operacyjną czy strategiczną?
- 4) Jakie kryteria są przyjmowane do rozróżnienia poszczególnych poziomów działań?
- 5) Czy istnieje możliwość pominięcia szczebla operacyjnego we współczesnych działaniach wojennych?

⁷⁶ J. Kalinowski w: Michał Huzarski (red.), *Taktyka ogólna wojsk lądowych*, dz. cyt., s. 7.

⁷⁷ R. Chrobak w: Michał Huzarski (red.), *Taktyka ogólna wojsk lądowych*, dz. cyt., s. 93.

⁷⁸ S. Koziej, *Podstawy sztuki wojennej*, dz. cyt., s. 15.

4. CZYNNIKI DETERMINUJĄCE KIERUNKI ROZWOJU SZTUKI WOJENNEJ

Sztuka wojenna jak każda dziedzina życia społecznego ulega przeobrażeniom wraz z postępem cywilizacji, nauki i techniki. Interakcje zachodzące pomiędzy społeczeństwem, jego gospodarką i wojskiem, zmiany społeczno-ekonomiczne prowadziły siłą rzeczy do przemian w sposobach prowadzenia wojny a co za idzie zmieniają się również formy walki. Efektem dynamicznego rozwoju ludzkości było i jest także dążenie do określenia niezmiennych prawidłowości lub kierunki rozwoju sztuki wojennej, pozwalających na opracowanie metod skutecznego prowadzenia wojen w przyszłości. Opisując źródła przemian w sztuce wojennej, sposobach prowadzenia walki, szeroko analizuje się różne czynniki, które je determinują. Powszechnie uznaje się, że tymi czynnikami są:

- poziom nauki i techniki;
- rozwój nowych środków walki;
- struktura organizacyjna wojsk, ich uzbrojenie i wyposażenie oraz ilość i jakość technicznego sprzętu bojowego, który może być wykorzystany w najbliższym czasie i później;
- zmiany założeń doktrynalnych, strategicznych, operacyjnych i taktycznych oraz kierunki i perspektywy ich rozwoju;
- rozwój myśli wojskowej.

Zmiany polityczno-militarne na świecie oraz gwałtowny rozwój środków walki zbrojnej stawiają naukę wojskową przed zupełnie nowymi wyzwaniami. Zasadnicze zmiany w sztuce wojennej wywołuje przede wszystkim rozwój techniki, uzbrojenia i sprzętu bojowego, wprowadzonego do wojsk w skali masowej. Ale technikę tę tworzy człowiek, który wierzy w jej niezawodność, stara się ją właściwie eksploatować i możliwie najbardziej wydajnie i skutecznie wykorzystywać⁷⁹. W konsekwencji masowego wprowadzania na uzbrojenie wojsk nowoczesnych środków walki zaistniała potrzeba dokonania zmiany w znaczeniu istniejących dotychczas pojęć lub zastąpienia ich nowymi⁸⁰. Na przykład nowe rodzaje uzbrojenia i sprzętu bojowego wykształciły nowe rodzaje sił zbrojnych, nowe rodzaje wojsk, a w konsekwencji dokonano się roz-

⁷⁹ B. Chocha, *Rozważania o taktyce*, dz. cyt., s. 33.

⁸⁰ J. Zieliński, *Teoretyczne podstawy walki zbrojnej*, dz. cyt., s. 7.

warstwienie klasycznej taktyki na taktykę rodzajów sił zbrojnych oraz taktykę rodzajów wojsk i służb.

Sztuka wojenna musi również przewidywać kierunki rozwoju techniki i możliwości wprowadzenia jej do uzbrojenia. Współczesna nauka i technika rozwijają się niewątpliwie bardzo szybko, a zatem jest pewne, że do uzbrojenia wojsk będą wchodzić wciąż nowe rodzaje uzbrojenia i sprzętu bojowego powodując kolejne zmiany w sztuce wojennej. Ale również i odwrotnie, sztuka wojenna powinna stawiać nauce odpowiednie wymagania, wskazywać konieczne zmiany, określać kierunki tych zmian w najbliższej i dalszej przyszłości. Bo przecież wbrew dość szeroko rozpowszechnionym poglądom, przyczyną przemian w metodach prowadzenia wojny nie było wyłącznie pojawianie się nowych broni. Nowe technologie uzbrojenia prowadziły do częściowych zmian, które w ramach sprawdzonych już sposobów walki łączyły ze sobą klasyczne wzorce z nowymi rozwiązaniami. Istnieje, bowiem odwieczna zależność między zapotrzebowaniem na broń a jej rodzajem. Człowiek zawsze wynajduje broń, jakiej potrzebuje⁸¹. Sztuka wojenna, zatem powinna uwzględniać aktualne osiągnięcia techniki, nie tylko znajdującej zastosowanie w wojsku, ale także w innych obszarach, by w przyszłości móc wykorzystać ją do własnych celów.

W świetle przedstawionych wyżej uwarunkowań bardzo ciekawa wydaje się interpretacja zjawiska walki zbrojnej jako *systemu starcia dwóch przeciwstawnych potencjałów bojowych*⁸². W tym rozumieniu system ten ma dwa wymiary: materialny i pozamaterialny. Pierwszy z nich wyraża się w liczebności wojska, ilości i jakości środków rażenia, czasie, zasięgu przestrzennym i tempie działań zbrojnych. Drugi z kolei – to przede wszystkim możliwości zdobywania, przetwarzania i przesyłania informacji, czyli potencjał systemów rozpoznania, dowodzenia i łączności.

Obecnie gwałtowny rozwój potencjału informacyjnego, takiego jak nowoczesne środki rozpoznania, łączności, walki elektronicznej, zautomatyzowane i skomputeryzowane systemy dowodzenia itp. Decydują o ogromnej ewolucji sztuki wojennej. Trudno nie zgodzić się ze stwierdzeniem, że *dzisiejsza rewolucja informacyjna zmienia pole walki. (...) W sumie nowe warunki oznaczają konieczność odchodzenia od teorii masowych, bezpośrednich, wyniszczających walk i operacji zwartych zgrupowań wojsk na rzecz bardziej wyrafinowanych koncepcyjnie i elastycznie prowadzo-*

⁸¹ M. Wiatr, *Między strategią a taktyką*, dz. cyt., s. 18.

⁸² S. Koziej, *Przełom w sztuce wojennej*. W: Michał Krauze, Bogdan Szulc (red.), *Sztuka wojenna (konteksty teoretyczne i praktyczne)*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2000, s. 83-86.

nych działań pośrednich i manewrowych. Stwarza to zapotrzebowanie na rozwijanie teorii takich właśnie działań, jako najbardziej odpowiadających warunkom rozpoczynającej się w sztuce wojennej ery informatycznej⁸³. Współcześnie większość teoretyków wojskowych i nie tylko, podziela pogląd, że dokonują się głębokie i nieuniknione zmiany w działaniach wojennych. Prognozując warunki dotyczące prowadzenia walki zbrojnej należy przewidywać, iż przyszłe operacje zmuszą do nieograniczonego rozszerzania przestrzeni działań zbrojnych – głębokość, szerokość, wysokość pola walki – spowodowanego przez wzrost zasięgu, dokładności i zdolności rażenia nowych systemów broni. Przyszłe konflikty mogą składać się z pojedynczych lub ciągłych uderzeń trwających godziny, dni lub nawet miesiące, rzadziej zaś z szeregu bitew lub kampanii⁸⁴. A zatem, jednym z zasadniczych zadań teorii sztuki wojennej obecnie jest badanie tych kształtujących się przyszłościowych warunków pola walki i opracowywanie odpowiadających im zasad i sposobów skutecznego prowadzenia działań zbrojnych, a także konsekwencji, jakie z tego wynikają dla rozwiązań praktycznych w dziedzinie organizacyjnego, technicznego i sprawnościowego przygotowania wojsk do wykonywania zadań w jakościowo nowych warunkach.

Wchodząc w nowe tysiąclecie świat stanął w obliczu nowych wyzwań i zagrożeń. Walka z terroryzmem jest zupełnie czymś nowym i nie mieszczącym się w dotychczasowych ramach sztuki wojennej. Obecnie na Zachodzie, zwłaszcza w Stanach Zjednoczonych, toczą się bardzo intensywne dyskusje i spory na temat adekwatności teorii Clausewitza do rodzących się nowych warunków w dziedzinie bezpieczeństwa. Poddaje się w wątpliwość wręcz samą clausewitzowską „filozofię wojny” – jako odnoszącą się do wojen toczonych między narodami zorganizowanymi w państwa, gdy tymczasem obecnie coraz powszechniejsza jawi się wizja wojen z udziałem także podmiotów „niepaństwowych”. Krytyka ta wiąże się z poszukiwaniem nowego modelu opisującego przyszłe zjawisko wojny⁸⁵. W związku z tym pojawiają się opinie, że istnieje potrzeba zmodyfikowania definicji wojny, a co za tym idzie zmiany teorii sztuki wojennej. Niemniej jednak niezależnie od zmian we współczesnym świecie i sioście nowego rodzaju wojny (bez konkretnego przeciwnika, itp.)

⁸³ Tamże, s. 86.

⁸⁴ R. Chrobak w: Michał Huzarski (red.), *Taktyka ogólna wojsk lądowych*, dz. cyt., s. 216.

⁸⁵ S. Koziej, *Przełom w sztuce wojennej*. W: Michał Krauze, Bogdan Szulc (red.), *Sztuka wojenna (konteksty teoretyczne i praktyczne)*, dz. cyt., s. 83.

dowódcy powinni znać wnioski z poprzednich wojen, ponieważ w określonych sytuacjach ta wiedza może okazać się bardzo istotna.

Kolejnym zadaniem, przed jakim stoi dzisiaj sztuka wojenna, jest określenie roli sił zbrojnych w czasie konfliktów poniżej progu wojny i wojskowych operacji pokojowych oraz wynikających stąd metod i sposobów przygotowania się do ich prowadzenia. Wraz ze zmianami charakteru i skali zagrożeń zmianie ulegają także zadania sił zbrojnych. Tak, więc zasadnicza zmiana charakteru sił zbrojnych polega na tym, że w obecnym okresie stają się środkiem utrzymania pokoju, co oznacza wzrost znaczenia działań mających na celu zapobieganie kryzysom i operacji pokojowych. Operacje te będą miały charakter działań niezbrojnych, co wcale nie oznacza, że w określonych ich fazach nie może być użyta siła zbrojna lub groźba jej użycia. Z tych też względów ważna będzie umiejętność przechodzenia wojsk z operacji pokojowych do militarnych i odwrotnie⁸⁶. Aby więc przeciwdziałać wojnie, aktywnie uczestniczyć w utrzymaniu pokoju, praktycy wojskowi muszą znać rządzące nimi mechanizmy. To właśnie wymaga od teoretyków dogłębnego analizowania i wyciągania wniosków tak aby została stworzona szersza wiedza z zakresu sztuki wojennej, nie tylko w zakresie walki zbrojnej ale i niezbrojnych działań.

Na zakończenie warto również odnieść się do jeszcze jednego czynnika, który wywiera wpływ na zmiany w sztuce wojennej. Niewątpliwie przekształcenia układów politycznych w świecie, a co za tym idzie zmiany w założeniach polityki obronnej państwa i jego doktryny wymaga pewnych przewartościowań również w sferze sztuki wojennej. Najlepszym tego przykładem jest integracja Polski z zachodnimi strukturami bezpieczeństwa. Wiązało się to z koniecznością przyjęcia obowiązujących tam procedur dowodzenia, struktur organizacyjnych wojsk oraz wspólnych pojęć i ustaleń terminologicznych dotyczących całej sztuki wojennej⁸⁷. Pojawiła się zatem potrzeba dokonania analiz, ocen i porównań podstawowych pojęć i poglądów dominujących w polskiej sztuce wojennej z ich odpowiednikami w sztuce wojennej (innych) państw należących do Sojuszu. Można stwierdzić, że stosowne przekształcenia i modyfikacje osiągnęły dziś stopień rozwoju odpowiadający istniejącym warunkom.

⁸⁶ J. Zieliński, *Sztuka operacyjna w nowych uwarunkowaniach, Studium operacyjne*, dz. cyt., s. 7.

⁸⁷ Tamże, s. 9.



Pytania:

- 1) Jakie są kierunki rozwoju istniejących środków walki?
- 2) Podać kilka przykładów z historii, gdzie wprowadzenie nowego uzbrojenia znacząco wpłynęło na sztukę wojenną. W świetle tego, dokonać próby oceny wpływu nowoczesnych środków walki na dalszy postęp w sztuce wojennej.
- 3) Czy, uwzględniając wszystkie czynniki determinujące zmiany w sztuce wojennej, teoria może wyprzedzić praktykę bez ryzyka błędu?

ZAKOŃCZENIE

Niniejsze studium poświęcone jest przedstawieniu wybranych kwestii dotyczących sztuki wojennej postrzeganej jako nauka, jej struktury i spełnianych funkcji oraz interpretacji podstawowych kategorii, które funkcjonują w sztuce wojennej. Wskazane były również determinanty wywierające wpływ na rozwój sztuki wojennej.

Opracowanie niniejsze stanowi syntezę poglądów, propozycji i sugestii związanych z teorią sztuki wojennej, ale nie obejmuje jednak całego dorobku teoretycznego ukształtowanego na przestrzeni jej historycznego rozwoju. Twierdzenia i definicje zawarte w tym opracowaniu nie mają charakteru normatywnego, lecz wyłącznie wyjaśniający złożone problemy sztuki wojennej. Zaprezentowane tu poglądy nie stanowią zamkniętej całości, mają bardziej inspirować do samodzielnych studiów i przemyśleń, niż być gotowym opracowaniem do bezpośredniego wykorzystania w czasie zajęć z tego tematu.

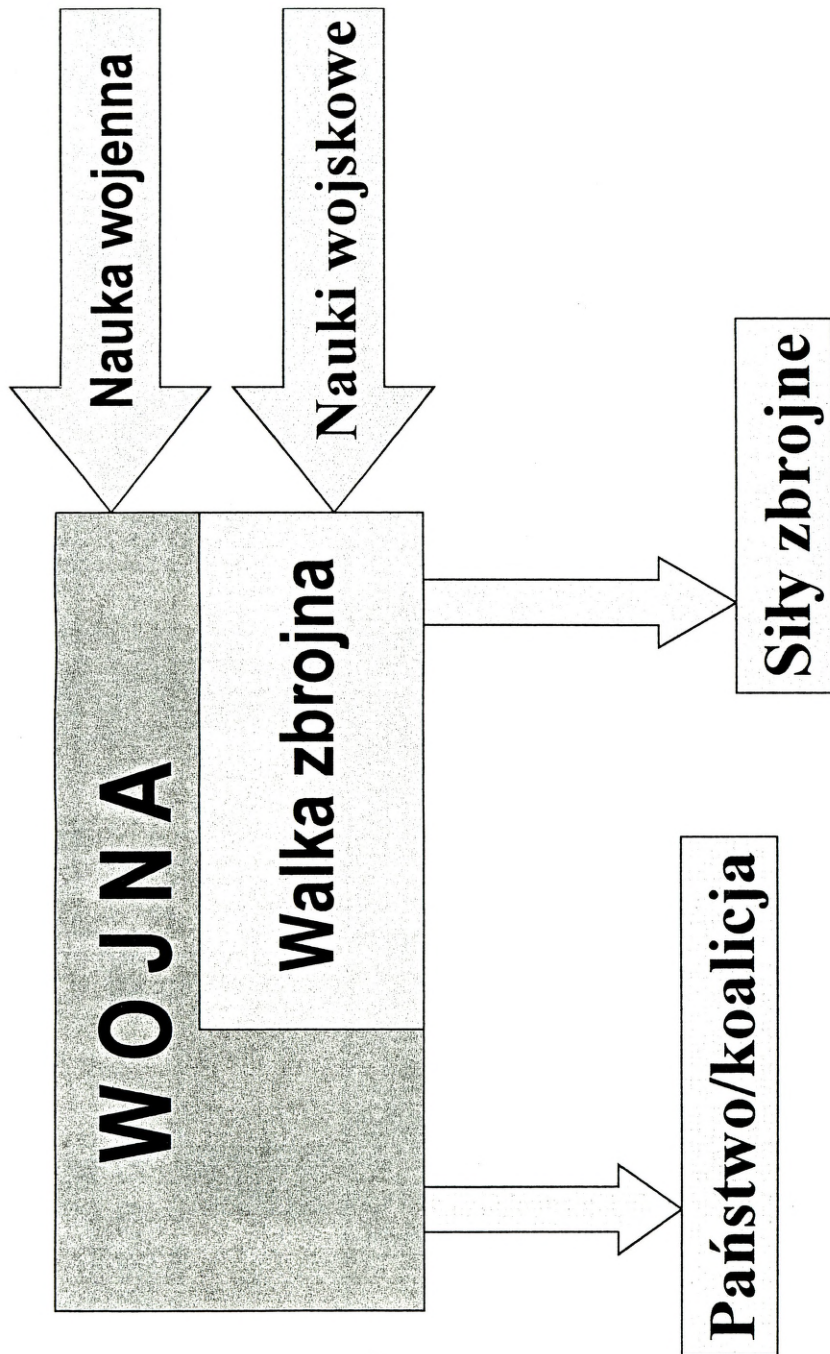
Przedstawione tu syntetyczne omówienie poszczególnych zagadnień powinno zachęcić studentów do wnikliwego przestudiowania ich treści, co pozwoliłoby także wyrobić sobie szerszą opinię na temat współczesnego ich postrzegania.

W podsumowaniu należy, zatem podkreślić, że choć w piśmiennictwie wojskowym można znaleźć różne podejścia do poruszanej tu problematyki w wielu czasami iście nowatorskich opracowaniach naukowych, które z pewnością warto przestudiować, to zadaniem studenta nie jest bezkrytyczne odtwarzanie treści, ale przede wszystkim ich wnikliwa analiza i studiowanie.

LITERATURA

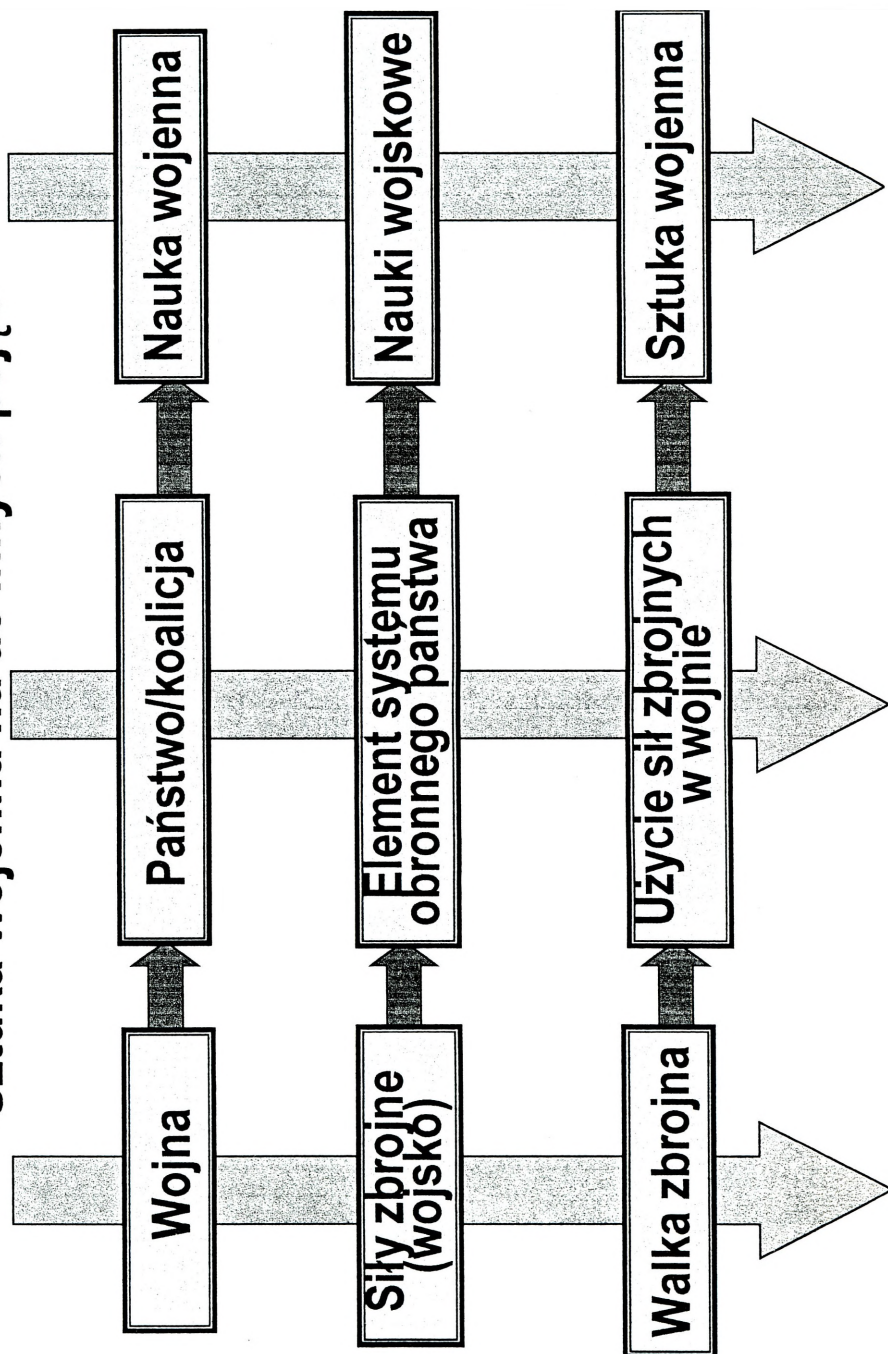
- Arciszewski-Rola S., *Sztuka dowodzenia na zachodzie Europy*, Warszawa 1934.
- Balcerowicz B., *Wprowadzenie do studiowania strategii*, AON, Warszawa 1996.
- Beaufre A., *Wstęp do strategii. Odstraszenie i strategia*, Warszawa 1968.
- Chocha B., *Rozważania o sztuce operacyjnej*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1984.
- Chocha B., *Rozważania o taktyce*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1982.
- Clausewitz C., *O wojnie*, Wydawnictwo „Test”, Lublin 1995.
- Czupryński A., *Przegrupowanie i manewr*, AON, Warszawa 2002.
- *Działania operacyjne w nowych uwarunkowaniach geopolitycznych. Materiały z sympozjum naukowego*, AON, Warszawa 1998.
- Feret S., *Sily zbrojne i sztuka wojenna w Polsce w latach 1919-1939*, ASG, Warszawa 1959.
- Galewski Z., *Czynniki powodzenia we współczesnej walce*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1986.
- Huzarski M. (red.), *Taktyka ogólna wojsk lądowych*, AON, Warszawa 2001.
- Huzarski M., *Zagadnienia taktyki wojsk lądowych*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1999.
- Jomini H., *Zarys sztuki wojennej*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1966.
- Karczmarek W., Ścibiorek Z., *Przyszła wojna – jaka?*, Warszawa 1995.
- Koziej S., *Podstawy i zasady sztuki wojennej*, AON, Warszawa 1993.
- Koziej S., *Podstawy sztuki wojennej*, AON, Warszawa 1992.
- Koziej S., *Teoria sztuki wojennej*, Bellona, Warszawa 1993.
- Krauze M., Szulc B. (red.), *Sztuka wojenna (konteksty teoretyczne i praktyczne)*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2000.
- Kuczmański Z., *Istota i ewolucja sztuki wojennej*, AON, Warszawa 1997.
- *Leksykon Wiedzy Wojskowej*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1979.
- Liddel Hart B.H., *Strategia. Działania pośrednie*, Warszawa 1959.
- *Mała Encyklopedia Wojskowa*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1971.

- Mossor S., *Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1986.
- Murawski T., Czupryński A., *Przegrupowanie operacyjne wojsk lądowych*, AON, Warszawa 1997.
- Nożko K., *Walka o przewagę*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1985.
- Nożko K., *Wybrane zagadnienia nauki i sztuki wojennej (materiał na posiedzenie międzykatedralne)*, ASG, Warszawa 1972.
- Nożko K., *Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1973.
- Nożko K., *Zasady współczesnej sztuki wojennej w systemie obronnym Rzeczypospolitej Polskiej*, AON, Warszawa 1991.
- Sadowski S., *Podstawowe zagadnienia teorii walki zbrojnej*, AON, Warszawa 2002.
- Sawkin W., *Podstawowe zasady sztuki operacyjnej i taktyki*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1974.
- Skibiński F., *Rozważania o sztuce wojennej*, WIH, Warszawa 1990.
- *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 1996.
- Szulc B., *Nauka i sztuka wojenna na przełomie wieków*, AON, Warszawa 1999.
- Szulc B. (red.), *Przemiany w teorii sztuki wojennej lat dziewięćdziesiątych*, AON, Warszawa 1997.
- Wiatr M., *Między strategią a taktyką*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1999.
- Wróblewski R., *Wprowadzenie do strategii wojskowej*, Wydawnictwo Buwik, Warszawa 1998.
- Wyszczelski L., *Polska myśl wojskowa 1918-1939*, KAW, Warszawa 1987.
- Zieliński J. (red.), *Podstawowe założenia dydaktyki sztuki operacyjnej*, AON, Warszawa 2001.
- Zieliński J., *Sztuka operacyjna w nowych uwarunkowaniach, Studium operacyjne*, AON, Warszawa 2000.
- Zieliński J., *Teoretyczne podstawy walki zbrojnej*, AON, Warszawa 1995.
- Zieliński J., *Teoria walki zbrojnej*, AON, Warszawa 1993.

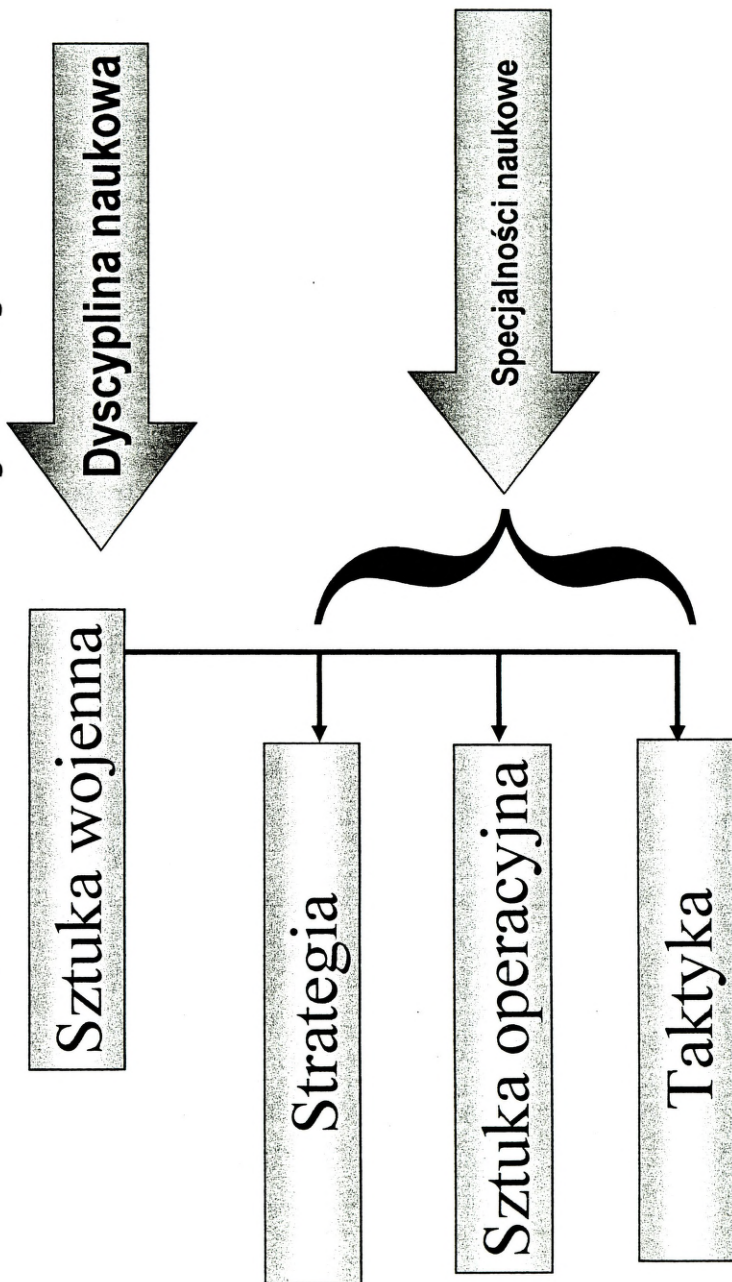


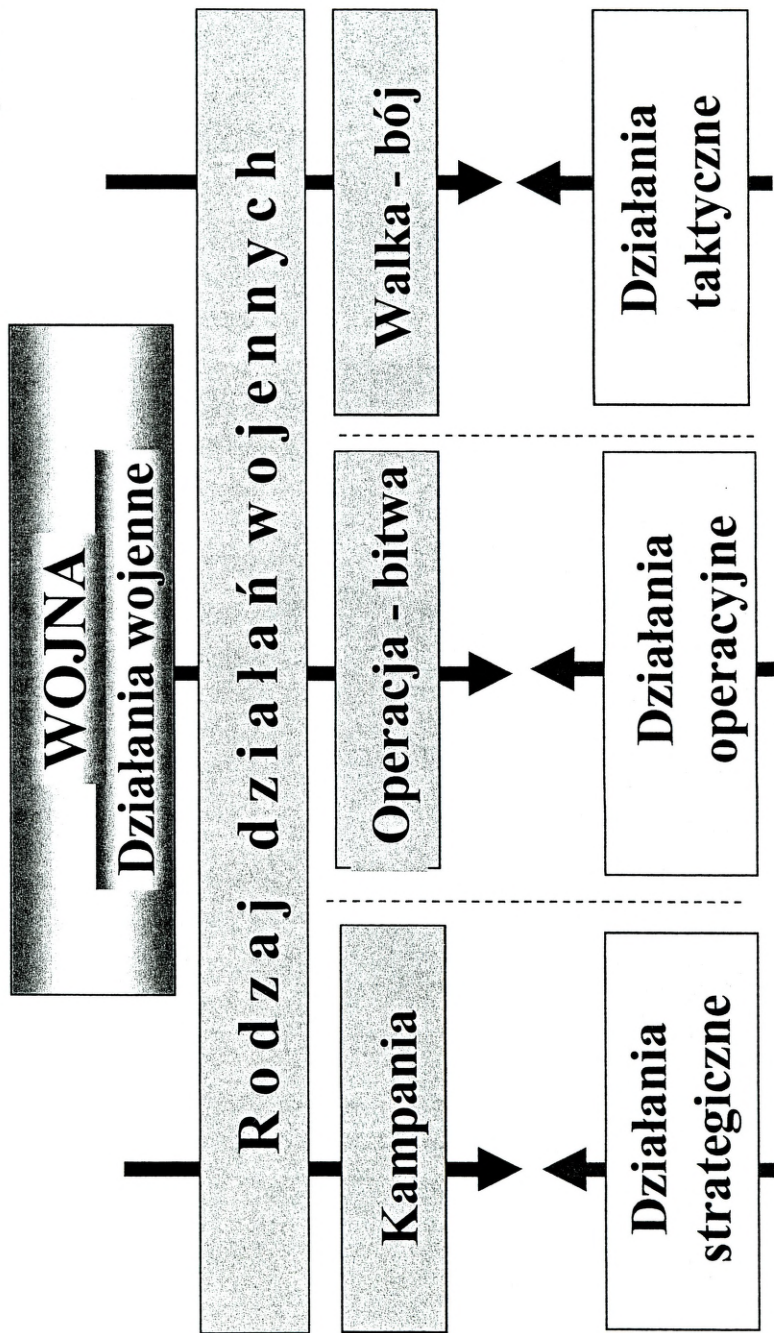
Sztuka wojenna na tle innych pojęć

Załącznik 2

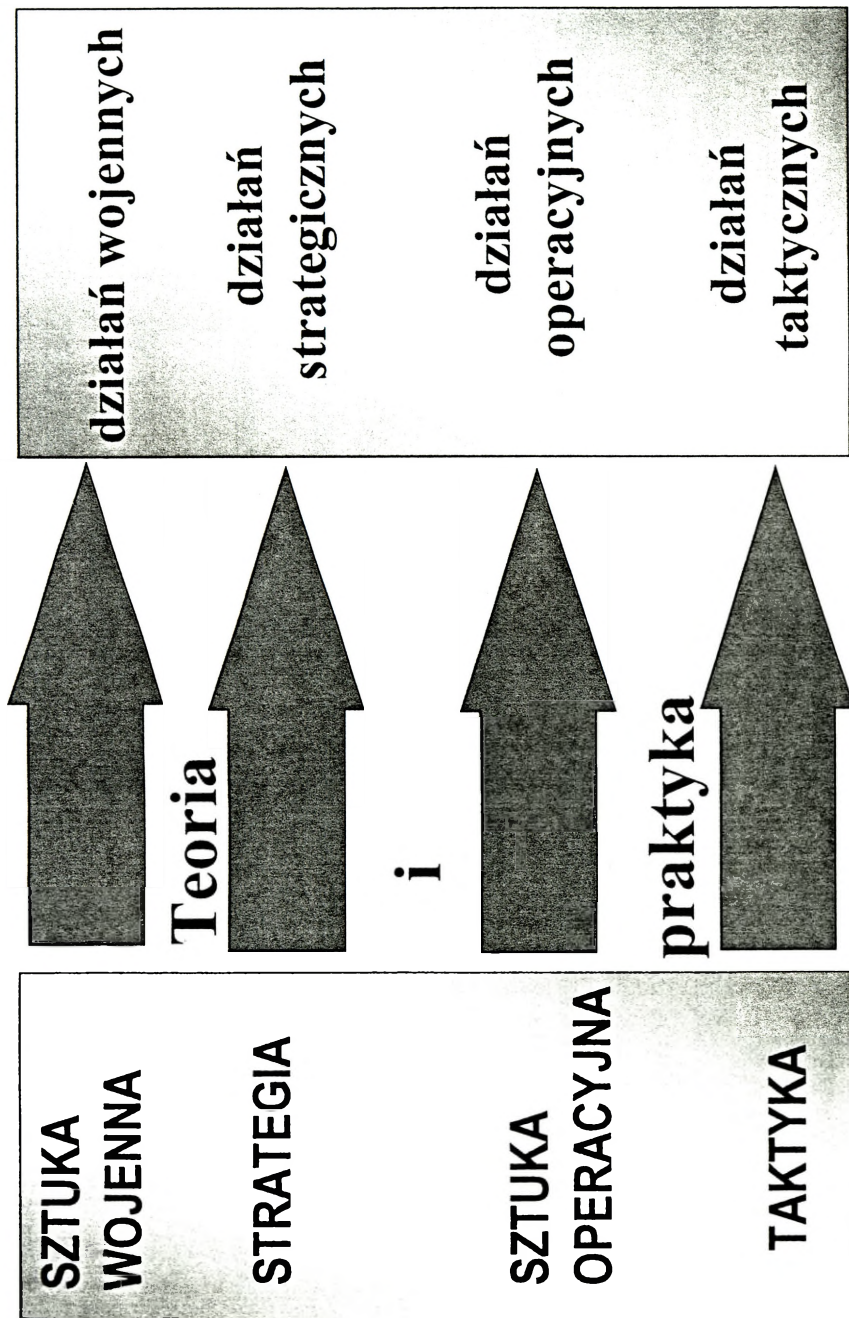


Podział sztuki wojennej





Wymiary działań wojennych



Wzajemne związki i zależności działań sztuki wojennej

